

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KWA KIPINDI CHA
KUANZIA FEBRUARI, 2023 HADI JANUARI, 2024**

Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro,
S.L.P. 941,
40490 Tambukareli,
DODOMA.

13 FEBRUARI, 2024

YALIYOMO

Ukurasa

SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Maelezo ya Awali	1
1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati	2
1.3 Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati	3
SEHEMU YA PILI	5
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA	5
2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria	5
2.2 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023	13
2.3 Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	15
2.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake	21
SEHEMU YA TATU	23
3.0 UTEKELEZAJI WA MAAZIMIO YA BUNGE KATIKA WIZARA ZINAZOSIMAMIWA NA KAMATI	23
3.1 Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora	23
3.1.1 Ofisi ya Makamu wa Rais	25
3.1.2 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)	45
3.1.3 Wizara ya Katiba na Sheria	49
3.1.3.1 Utekelezaji kuhusu Lugha ya Uandishi wa Sheria	53
3.1.3.1 Utekelezaji kuhusu Ushiriki wa Wadau katika Kuandaa Miswada ya Sheria	56
3.1.3.2 Utekelezaji kuhusu Uendeshaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	57
3.1.3.3 Utekelezaji kuhusu Uendeshaji wa Mashauri ya Jinai	58
3.1.3.4 Utekelezaji kuhusu Umuhimu wa Kutilia Mkazo Suala la Utatuzi wa Migogoro Nje ya Mahakama	59
3.1.3.5 Utekelezaji kuhusu Umuhimu wa Kuiwezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (Solicitor General)	60
3.1.3.6 Utekelezaji kuhusu Shule ya Mafunzo ya Sheria kwa Vitendo na Ufaulu wa Wanafunzi	61
3.1.3.7 Utekelezaji kuhusu Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania ...	62
3.1.3.8 Utekelezaji kuhusu Ucheleweshwaji wa uridhaji wa Mikataba ya Kimataifa	63
SEHEMU YA NNE	65
4.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	65
4.1 Maoni ya Jumla	65
4.2 Mapendekezo	66
4.2.1 Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala bora	66
4.2.2 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)	70
4.2.3 Wizara ya Katiba na Sheria	72
SEHEMU YA TANO	76
5.0 HITIMISHO	76
5.1 Shukrani	76
5.2 Hoja	80

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1. Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria. Taarifa hii inahusu utekelezaji wa majukumu mbalimbali ya Kamati kwa kipindi cha kuanzia Februari, 2023 hadi Januari, 2024.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imegawanyika katika Sehemu Kuu Tano zifuatazo: -

- a) Sehemu ya Kwanza ni Utangulizi ambapo pamoja na masuala mengine, inaelezea kwa muhtasari kuhusu muundo na majukumu ya Kamati, pamoja na kuainisha mbinu zilizotumika kutekeleza majukumu hayo.
- b) Sehemu ya Pili inabainisha majukumu/shughuli zilizotekelezwa na kutoa ufafanuzi wa uchambuzi kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika.
- c) Sehemu ya Tatu inahusu utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliotolewa kwenye Mkutano wa Kumi
- d) Sehemu ya Nne ni Maoni na Mapendekezo ya Kamati; na
- e) Sehemu ya Tano ni Hitimisho.

1.2. **Muundo na Majukumu ya Kamati**

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria ni miongoni mwa Kamati za Kudumu za Bunge za Kisekta ambayo imeundwa chini ya Kifungu cha 5 (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Kwa mujibu wa Kifungu cha 6 (2) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni, Kamati hii imepewa jukumu la kusimamia utekelezaji wa shughuli mbalimbali za Wizara zifuatazo: -

- a) Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora;
- b) Ofisi ya Rai – Mipango na Uwekezaji;
- c) Ofisi ya Makamu wa Rais – Muungano;
- d) Ofisi ya Waziri Mkuu – Sera, Uratibu na Bunge; na
- e) Wizara ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kamati za Kisekta yameainishwa katika Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, kwa msingi huo Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria ina majukumu yafuatayo: -

- a) Kushughulikia Bajeti za Wizara inazosisimamia;
- b) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- c) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara hizo; na

d) Kufuatilia utekelezaji unaofanywa na Wizara hizo.

1.3. **Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati**

Mheshimiwa Spika, Kamati hutekeleza majukumu yake kwa niaba ya Bunge kwa mujibu wa Ibara ya 96 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Majukumu hayo ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge ya kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) na (3) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 136 (3) na (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitekeleza majukumu yake kwa kutumia mbinu na njia zifuatazo: -

- a) Kufanya vikao vya kupokea, kuchambua na kujadili taarifa mbalimbali za wizara na taasisi zake kwa lengo la kufahamu utendaji wa majukumu, mafanikio na changamoto wanazokumbana nazo;
- b) Kuchambua na kujadili miswada ya sheria mbalimbali ikiwa ni pamoja na kusikiliza maoni ya wadau kuhusu miswada hiyo;
- c) Kufanya ziara za mafunzo katika taasisi na maeneo mbalimbali ya kisekta kwa lengo la kuona na kujifunza namna ambavyo taasisi hizo zinatekeleza majukumu yake;

- d) Kutembela na kukagua miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha ili kujiridhisha kuhusu hatua mbalimbali za utekelezaji na ufanisi wa miradi hiyo; na
- e) Kupokea semina na mafunzo mbalimbali kwa lengo la kujenga uelewa wa masuala mahsusi yanayotekelezwa na Wizara na taasisi zake, pamoja na wadau wengine.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA

2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria

Mheshimiwa Spika, Jukumu la utungaji wa Sheria za Nchi limeainishwa kwenye Ibara ya 64 ya Katiba, ambapo Bunge limepewa madaraka ya kutunga sheria za Tanzania Bara katika Ibara ya 64(1) na Sheria za kimuungano katika Ibara ya 64(4). Aidha, Ibara ya 97 inaweka utaratibu kwamba, Bunge litatumia madaraka hayo kujadili na kupitisha Miswada ya Sheria kabla ya kibali cha Rais ili kuwa sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo na kwa kuzingatia Kanuni ya 97, katika kipindi cha mwaka mmoja kuanzia Februari 2023 hadi Januari 2024, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria ilijadili Miswada ya Sheria kumi na mbili (12). Miswada hiyo ni: -

- a) **Muswada wa Sheria ya Tume ya Mipango wa mwaka, 2023;**
- b) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Idara ya Usalama wa Taifa wa mwaka, 2023** [*The Tanzania Intelligence and Security Services (Amendment) Bill, 2023*]
- c) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali yatokanayo na Urekebu wa Sheria wa mwaka 2023** [*The Laws Revision (Miscellaneous*

Amendments) Bill, 2023] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Uanzishwaji wa Mashirika Binafsi, Sura ya 119 (*The Corporations Sole (Establishment) Act, Cap. 119*);
- ii) Sheria ya Usimamizi na Tozo ya Ushuru wa Bidhaa, Sura ya 147 (*The Excise (Management and Tariff) Act, Cap. 147*);
- iii) Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332 (*The Income Tax Act, Cap. 332*);
- iv) Sheria ya Tafsiri za Sheria, Sura ya 1 (*The Interpretation of Laws Act, Cap. 1*);
- v) Sheria ya Urekebu, Sura ya 4 (*The Laws Revision Act, Cap. 4*);
- vi) Sheria ya Hifadhi ya Jamii, Sura ya 135 (*The Social Security Act, Cap. 135*);
- vii) Sheria ya Mamlaka ya Mapato Tanzania, Sura ya 399 (*The Tanzania Revenue Authority Act, Cap. 399*); na
- viii) Sheria ya Fidha kwa Wafanyakazi, Sura ya 263 (*The Workers' Compensation Act, Cap. 263*).

d) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2023** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Usajili wa Wabunifu Majengo na Wakadiriaji Majenzi, Sura ya 269 [*The Architects*

- and Quantity Surveyors (Registration) Act, Cap. 269*];
- ii) Sheria ya Huduma za Habari, Sura ya 229 [*The Media Services Act, Cap. 229*];
 - iii) Sheria ya Bohari ya Dawa, Sura ya 70 [*The Medical Stores Department Act, Cap. 70*];
 - iv) Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419 [*The National Leaders' Funerals Act, Cap. 419*];
 - v) Sheria ya Reli, Sura ya 170 [*The Railways Act, Cap. 170*];
 - vi) Sheria ya Taasisi ya Utafiti wa Mimitu Tanzania, Sura ya 277 [*The Tanzania Forestry Research Institute Act, Cap. 277*];
 - vii) Sheria ya Mamlaka na Majukumu ya Msajili wa Hazina, Sura ya 370 [*The Treasury Registrar (Powers and Functions) Act, Cap. 370*]; na
 - viii) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 [*The Value Added Tax Act, Cap. 148*].

e) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.2) wa Mwaka 2023** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.2) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Nguvu ya Atomu, Sura ya 188 [*The Atomic Energy Act, Cap. 188*];

- ii) Sheria ya Chuo cha Bahari Dar es Salaam, Sura ya 253 [*The Dar es Salaam Maritime Institute Act, Cap. 253*];
 - iii) Sheria ya Mamlaka ya Nchi Kuhusiana na Umiliki wa Mali na Rasilimali Asilia, Sura ya 449 [*The Natural Wealth and Resources (Permanent Sovereignty) Act, Cap. 449*];
 - iv) Sheria ya Mapitio na majadiliano kuhusu masharti Hasi katika Mikataba ya Mali na Rasilimali Asilia, Sura ya 450 [*The Natural Wealth and Resources (Review and Re-Negotiation of Unconscionable Terms) Act, Cap. 450*]; na
 - v) Sheria ya Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda, Sura ya 159 [*The Tanzania Industrial Research and Development Organisation Act, Cap. 159*].
- f) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.3) wa Mwaka 2023** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.3) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -
- i. Sheria ya Kanda Maalum za Uwekezaji kwa ajili ya Mauzo Nje ya Nchi, Sura ya 373 [*The Export Processing Zones Act, Cap. 373*] na
 - ii. Sheria ya Kanda Maalum za Kiuchumi, Sura ya 420 [*The Special Economic Zones Act, Cap. 420*].

g) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.4) wa Mwaka 2023** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.4) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Leseni za Biashara, Na. 25 ya mwaka 1972 [*The Business Licensing Act, Act No. 25 of 1972*];
- ii) Sheria ya Taasisi ya Teknolojia ya Dar es Salaam, Sura ya 144 [*The Dar es Salaam Institute of Technology Act, Cap. 144*];
- iii) Sheria ya Stahili na Mafao ya Majaji, Sura ya 424 [*The Judges (Remuneration and Terminal Benefits) Act, Cap. 424*];
- iv) Sheria ya Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere, Sura ya 93 [*The Mwalimu Nyerere Memorial Academy Act, Cap. 93*];
- v) Sheria ya Mafao ya Kustaafu katika Utumishi wa Kisiasa, Sura ya 225 [*The Political Service Retirement Benefits Act, Cap. 225*];
- vi) Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298 [*The Public Service Act, Cap. 298*];
- vii) Sheria ya Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo, Sura ya 112 [*The Small Industries Development Organisation Act, Cap. 112*];
- viii) Sheria ya Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania, Sura ya 155 [*The Tanzania Trade Development Authority Act, Cap. 155*];

- ix) Sheria ya Usajili wa Wataalamu wa Mipango Miji, Sura ya 426 [*The Town Planners (Registration) Act, Cap. 426*]; na
- x) Sheria ya Vipimo, Sura ya 340 [*The Weights and Measures Act, Cap. 340*].

h) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali za Sekta ya Sheria wa Mwaka 2023** [*The Legal Sector Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i. Sheria ya Mawakili, Sura ya 341 [*The Advocates Act, Cap. 341*];
- ii. Sheria ya Mamlaka ya Rufaa, Sura ya 141 [*The Appellate Jurisdiction Act, Cap 141*];
- iii. Sheria ya Usuluhishi, Sura ya 15 [*The Arbitration Act, Cap. 15*];
- iv. Sheria ya Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Sura ya 391 [*The Commission for Human Rights and Good Governance Act, Cap.391*];
- v. Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Jinai, Sura ya 20 [*The Criminal Procedure Act, Cap. 20*];
- vi. Sheria ya Uhujumu Uchumi na Makosa ya Kupanga, Sura ya 200 [*The Economic and Organised Crime Control Act, Cap. 200*];
- vii. Sheria ya Miamala ya Kielektroniki, Sura ya 442 [*The Electronic Transactions Act, Cap. 442*];

- viii. Sheria ya Ushahidi, Sura ya 6 [*The Evidence Act, Cap. 6*];
- ix. Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Mahakama Lushoto, Sura ya 405 [*The Institute of Judicial Administration Lushoto Act, Cap. 405*];
- x. Sheria ya Usimamizi wa Mahakama, Sura ya 237 [*The Judiciary Administration Act, Cap. 237*];
- xi. Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi, Sura ya 216 [*The Land Disputes Courts Act, Cap. 216*];
- xii. Sheria ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Sura ya 171 [*The Law Reform Commission of Tanzania Act, Cap. 171*];
- xiii. Sheria ya Shule ya Sheria Tanzania, Sura ya 425 [*The Law School of Tanzania Act, Cap. 425*];
- xiv. Sheria ya Msaada wa Kisheria, Sura ya 21 [*The Legal Aid Act, Cap. 21*];
- xv. Sheria ya Mahakama za Mahakimu, Sura ya 11 [*The Magistrates' Courts Act, Cap. 11*];
- xvi. Sheria ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Sura ya 430 [*The National Prosecutions Service Act, Cap. 430*];
- xvii. Sheria ya Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Sura ya 268 [*The Office of the Attorney General (Discharge of Duties) Act, Cap. 268*];
- xviii. Sheria ya Bodi ya Msamaha wa Wafungwa, Sura ya 400 [*The Parole Boards Act, Cap. 400*];
- xix. Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16 [*The Penal Code, Cap. 16*];

- xx. Sheria ya Uthibitishaji Wosia na Usimamizi wa Mirathi, Sura ya 352 [*The Probate and Administration of Estates Act, Cap. 352*];
- xxi. Sheria ya Mapato Yatokanayo na Uhalifu, Sura ya 256 [*The Proceeds of Crime Act, Cap. 256*];
- xxii. Sheria ya Chama cha Wanasheria Tanganyika, Sura ya 307 [*The Tanganyika Law Society Act, Cap. 307*]; na
- xxiii. Sheria ya Usajili wa Wadhamini, Sura ya 318 [*The Trustees' Incorporation Act, Cap. 318*].

i) **Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani wa Mwaka 2023.**

j) **Muswada wa Sheria ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi wa Mwaka 2023.**

k) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria za Vyama vya Siasa wa Mwaka 2023** [*The Political Parties Affairs Laws (Amendment) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Sura ya 278 [*The Election Expenses Act, Cap. 278*]; na
- ii) Sheria ya Vyama vya Siasa, Sura ya 258 [*The Political Parties Act, Cap. 258*].

l) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2023** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5) Bill, 2023*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Miamala ya Kielektroniki, Sura ya 442 [*The Electronic Transactions Act, Cap. 442*];
- ii) Sheria ya Taifa ya Leseni na Usajili wa Viwanda, Sura ya 46 [*The National Industries (Licensing and Registration) Act, Cap. 46*];
- iii) Sheria ya Ukaguzi wa Umma, Sura ya 418 [*The Public Audit Act, Cap. 418*]; na
- iv) Sheria ya Uwekezaji Tanzania, Sheria Na. 10 ya Mwaka 2022 [*The Tanzania Investment Act, Act No. 10 of 2022*].

Mheshimiwa Spika, maoni ya kina kuhusu uchambuzi wa maudhui ya Miswada hiyo ya sheria yanapatikana katika taarifa husika zilizowasilishwa Bungeni.

2.2 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitembelea na kukagua utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023. Lengo la ziara hizo lilikuwa ni kuona hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa miradi husika ili Kamati iwe katika nafasi nzuri zaidi ya kuzishauri Wizara inazosisimamia katika Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, ziara hizo za ukaguzi zilifanyika katika mikoa ya Tabora, Shinyanga, Mwanza na Dodoma kati ya tarehe 13 – 18 Machi, 2023 ambapo miradi ifuatayo ilitembelewa: -

- a) Mradi wa Ukarabati wa Majengo ya Mahakama Kuu, Tabora (Mradi Na. 6314);
- b) Mradi wa Ujenzi wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Shinyanga (Mradi Na. 6389);
- c) Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Kituo Jumuishi cha Taasisi za Kisheria, Mwanza (Mradi Na. 6389);
- d) Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Kituo Jumuishi cha kutoa haki, Mwanza (Mradi Na. 6389);
- e) Mradi wa Ujenzi wa Kiwanda cha Uchapaji Nyaraka za Serikali, Dodoma (Mradi Na. 4937);
- f) Mradi wa Ujenzi wa Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa, Dodoma (Mradi Na. 6389);
- g) Mradi wa Ujenzi wa Ujenzi wa Makao Makuu ya TAKUKURU, Dodoma (Mradi Na. 6203);
- h) Mradi wa Ujenzi wa Nyumba za bei nafuu 188, Dodoma; na
- i) Ukaguzi wa utekelezaji wa mradi wa mfuko wa maendeleo ya Jamii (TASAF), Mikoa ya Tabora na Shinyanga (Mradi Na. 6220).

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika katika ziara za ukaguzi wa miradi hiyo, yanapatikana katika Taarifa za Kamati zenye maoni na ushauri kuhusu utekelezaji wa Bajeti kwa

Mwaka wa Fedha 2022/2023 na mwelekeo wa Bajeti kwa
Mwaka wa Fedha 2023/2024 kwa kila Wizara husika.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Kamati iliridhishwa na utekelezaji wa miradi iliyokaguliwa isipokuwa kwa miradi michache ambayo Kamati ilitoa ushauri na mapendekezo mahsusi katika taarifa iliyowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, moja kati ya masuala ambayo yalibainika katika baadhi ya taasisi ni kutokuwa na utamaduni wa kutenga fedha kila mwaka kwa ajili ya ukarabati mdogo wa mara kwa mara (*regular maintenance*) wa miradi ya ujenzi. Kwa sababu hiyo, miradi hiyo ambayo inatumia fedha nyingi za umma, huanza kupoteza ubora wake na kuchakaa katika muda mfupi.

2.3 Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, mara baada ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023; pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara inazosisimamia kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Bajeti ya Serikali ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge katika Mchakato wa Bajeti (*the budget cycle*) kwa mujibu wa Ibara ya 63 (3) (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Katika uchambuzi wake, Kamati ilizingatia kikamilifu masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge kwa kufanya ulinganisho baina ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha unaoisha na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha unaofuata. Aidha, Kamati iliangalia mwenendo wa makusanyo ya maduhuli, na upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida kwa Mwaka wa Fedha unaoisha ili kupima ufanisi wa utekekelezaji wa bajeti husika.

Mheshimiwa Spika, ili kuliwezesha Bunge hili kupata picha ya masuala yaliyobainika katika uchambuzi wa Bajeti ya Serikali 2023/2024, ufuatao ni muhtasari wenye kuonyesha mwenendo wa Bajeti ya Wizara/Taasisi zinazosimamiwa na Kamati: -

Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora

a) Kwa upande wa Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

- i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 17.18** ukilinganisha na bajeti

iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2022/2023. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake.

- ii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 Bajeti ya Ofisi hiyo iliongezeka kwa **asilimia 8.53** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2022/2023. Kamati ilibaini kwamba ongezeko la bajeti ilitokana na miradi mipya ya ujezi wa ofisi zinazosimamiwa na Wizara hii.

Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)

- b) Katika bajeti Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)

Kamati ilibaini yafuatayo: -

- i) Katika Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 bajeti iliongezeka kwa **asilimia 1.58** ikilinganishwa na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2022/2023. Ongezeko hili ni matokeo ya ushauri uliotolewa na Kamati ili kuwezesha Ofisi hiyo na taasisi zake ziwe na fedha ya kutosha kutekeleza majukumu yake.

- ii) Kwa upande wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo, Kamati ilibaini kwamba fedha iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 ni pungufu kwa

asilimia 40.9 ukilinganishwa na Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa sababu ya upungufu wa bajeti ya maendeleo nikutokana na kutokuwepo kwa mradi mpya unaotekelezwa na Ofisi hii kwa mwaka wa fedha 2023/2024, Ofisi hii inaomba fedha za ukamilishaji wa mradi wa ukarabati wa Ofisi ya Makamu wa Rais Dodoma, Dar es salaam na Pemba ulioanza kutekelezwa kwa mwaka wa fedha 2022/2023.

Ofisi ya Waziri Mkuu

c) Katika bajeti ya Ofisi ya Waziri Mkuu na taasisi zilizo chini yake, Kamati ilibaini yafuatayo: -

i) Kwa ujumla wake, hali ya upatikanaji wa fedha katika Ofisi ya Waziri Mkuu ilikuwa ya kuridhisha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023. Hadi wakati taarifa ya Kamati inawasilishwa Bungeni, Ofisi hiyo na Taasisi zake zilipokea wastani wa **asilimia 66** ya fedha iliyoidhinishwa na Bunge.

ii) Bajeti ya Matumizi ya Kawaida katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 iliongezeka kwa **asilimia 9.2** ukilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2022/2023. Moja kati ya sababu ya ongezeko hilo ilikuwa ni utekelezaji wa maoni ya Kamati

kwamba Serikali ipange bajeti kulingana na mahitaji halisi.

- iii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 Bajeti ya Ofisi hiyo iliongezeka kwa **asilimia 16.77** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2022/2023. Kamati ilibaini kwamba ongezekeo la bajeti ilitokana na miradi mipya ya ujezi wa ofisi zinazosimamiwa na Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia majadiliano ya kina kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Ofisi ya Waziri Mkuu – Sera, Bunge na Uratibu kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 Kamati ilitoa maoni, ushauri na mapendekezo ya jumla kwa mafungu yote kama ifuatavyo: -

- i) Serikali ijiwekee malengo ya ukusanyaji maduhuli ambao yanaakisi uwezo wa ukusanyaji, na hali halisi ya vyanzo vya mapato.
- ii) Serikali ihakikishe kwamba inatoa kwa wakati Fedha za Maendeleo na Matumizi Mengineyo ili kuwezesha Wizara hii, taasisi na idara zilizoko chini

yake kutekeleza majukumu yake kwa wakati na kwa ufanisi.

Wizara ya Katiba na Sheria

d) Kwa upande wa Wizara ya Katiba na Sheria na taasisi zake, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 62.13** ukilinganisha na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2022/2023. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake.

ii) Kwa upande wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo, Kamati ilibaini kwamba fedha iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 ni pungufu kwa **asilimia 4.2** ukilinganishwa na Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023. Sababu ya kupungua huku kunatokana na miradi 30 mingi iliyopangwa Kwenda kutekelezwa kwa mwaka 2023/2024 tayari ipo katika hatua za utekelezaji kutoka mwaka 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu Uchambuzi wa Bajeti za kila Wizara husika, pamoja na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ziliwasilishwa kwa

nyakati tofauti katika Mkutano wa Kumi na moja wa Bajeti uliomalizika Mwezi Juni, 2023.

2.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ilipokea taarifa mbalimbali za utekelezaji wa majukumu ya Wizara na Taasisi zake. Msingi wa shughuli hii umejengwa katika utekelezaji wa Madaraka ya Bunge kama chombo kikuu kwa niaba ya wananchi cha kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake vyote katika utekelezaji wa majukumu yake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha mwaka mmoja Kamati ilipata fursa ya kupokea na kujadili taarifa za taasisi zifuatazo:

a) Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

- i. Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU).
- ii. Sekretarieti ya Maadili ya Viongozi wa Umma.
- iii. Taasisi ya Uongozi.
- iv. Wakala wa Ndege za Serikali.
- v. Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF)
- vi. Idara ya Kumbukumbu na Nyaraka za Taifa.

- vii. Tume ya Utumishi wa Umma.
- viii. Chuo cha Utumishi wa Umma (TPSC).
- ix. Watumishi Housing Investment (WHI).
- x. Sekretarieti ya Ajira.
- xi. Mamlaka ya Serikali Mtandao (eGA).

b) Ofisi ya Rais –Mipango na Uwekezaji.

- i. Ofisi ya Msajili wa Hazina.
- ii. Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC).
- iii. Mamlaka ya Eneo Huru la Uwekezaji (EPZA).

c) Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu

- i. Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- ii. Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya (DCEA).
- iii. Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa.
- iv. Idara ya Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali.

d) Wizara ya Katiba na Sheria

- i. Tume ya Utumishi wa Mahakama.
- ii. Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.
- iii. Ofisi ya Taifa ya Mashitaka.
- iv. Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali.
- v. Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini (RITA)
- vi. Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.
- vii. Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania.
- viii. Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania.
- ix. Chuo cha Uongozi wa Mahakama.

SEHEMU YA TATU

3.0 Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge katika Wizara zinazosimamiwa na Kamati

Mheshimiwa Spika, katika Vikao vya Kamati za Bunge vilivyofanyika kuanzia tarehe 15 – 24 Januari, 2024, Kamati ilipokea Taarifa za Wizara na taasisi zinazosimamiwa na Kamati ya Utawala, Katiba na Sheria kuhusu utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Maazimio hayo yalitokana na Taarifa za Mwaka ya zilizokuwa Kamati ya Katiba na Sheria na Kamati ya Utawala na Serikali za Mitaa za Februari, 2022 hadi Januari, 2023 zilizowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa, Kamati imeridhishwa na utekelezaji wa maazimio ya Bunge uliofanywa na Wizara na taasisi hizo. Kwa yale maeneo ambayo yanahitaji kutiliwa mkazo zaidi katika utekelezaji wake, Kamati imetoa ushauri mahsusi kwa kila Wizara na taasisi zake ili yakafanyiwe kazi zaidi.

3.1 Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

Mheshimiwa Spika, Bunge liliazimia Uanzishwaji wa Programu za Vituo vya kukuza vipaji vya TEHAMA (*incubation centers*) kwa vijana waliohitimu masomo ya TEHAMA ili kutoa fursa za ajira kwa vijana ndani na nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeanzisha vituo vinavyopokea wataanzania wenye kuonesha vipaji katika TEHAMA kutoka katika Vyuho Vikuu na Vyuho mbali mbali kwa ushindani kwa kupokea maombi kimtandao, na baada ya kujiunga wanajengewa uwezo katika Utafiti na Ubunifu ili kuongeza umahili wao na kuwawezesha kuajirika au kujiajiri wenyewe. Hivyo, Utafiti na Ubunifu unawajengea uwezo vijana na kutengeneza fursa za ajira ndani na nje ya nchi kwenye sekta ya TEHAMA.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaratibu uanzishwaji wa vituo vya ubunifu katika maeneo ya Zanzibar, Arusha, Dodoma, Tanga, Kilimanjaro, Morogoro, Mbeya, Iringa, Mtwara, Mwanza na Dar-es-Salaam. Vituo hivi vitatumika kukuza na kuendeleza bunifu za TEHAMA kwa vijana. Vituo hivi vinatarajia kuhudumia takribani ya Vijana 5000 kwa mwaka. Aidha, kupitia Tume ya TEHAMA, kwa mwaka 2023/24 jumla ya Kampuni changa 12 ziliwezesha kushiriki kwenye Mikutano ya Kimataifa nje ya Nchi ikiwa ni mkakati wa kuwatengenezea fursa nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kuboresha sera na miongozo kwa ajili ya kuwatambua, kuwaendeleza na kuwasimamia wabunifu mbali mbali wa TEHAMA. Nyaraka hizi zitaimarisha ushiriki wa kiufanisi wa Wadau

wa sekta Binafsi na Umma katika kuendeleza bunifu za TEHAMA nchini.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Mamlaka ya Serikali Mtandao (e-GA) ilianzisha Kituo cha Utafiti, Ubunifu na Uendelezaji Mifumo ya Serikali Mtandao (*e-Government Research, Innovation and Development Center – eGovRIDC*) kwa ajili ya kuandaa wabunifu na waendelezaji wa Mifumo maalum ya Serikali Mtandao ili kurahisisha na kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji huduma na utendaji kazi Serikalini. Kituo hiki kipo katika Chuo Kikuu cha Dodoma ndaki ya Sayansi na Teknolojia (UDOM CIVE) na kilizinduliwa Mwezi Agosti, 2019.

Mheshimiwa Spika, Kituo hicho kinafanya tafiti na bunifu mbalimbali za kiteknolojia zikiwemo teknolojia mpya kama vile:

- i. Blockchain;
- ii. Artificial Intelligence (AI);
- iii. Machine Learning (ML);
- iv. Internet of Things (IoT);
- v. Usalama wa kimtandao (*Cyber Security*);
- vi. Ujenzi wa mifumo (*Software development*); na Uchambuzi wa taarifa (*Data analytics*).

3.1.1 Ofisi ya Makamu wa Rais

Mheshimiwa Spika, Katika Wizara hii Bunge liliazimia masuala yafuatayo:

- i) Kuharakisha utekelezaji wa utatuzi wa hoja zote za Muungano pamoja na kutoa elimu kwa umma kuhusu hatua zilizochukuliwa kwenye utatuzi wa hoja hizo; na
- ii) kuhakikisha kwamba Taasisi zote za Muungano zinakuwa na Ofisi pande zote za Muungano mapema iwezekanavyo.

Mheshimiwa Spika, Katika mahojiano na Serikali kuhusu maazimio haya ya Bunge, Kamati ilielezwa kuwa Wizara iliratibu vikao vya Kamati ya Pamoja ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (SJMT) na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar (SMZ) ya Kushughulikia Masuala ya Muungano kwa lengo la kutafuta ufumbuzi wa changamoto za Muungano. Tangu kuanzishwa kwa utaratibu wa kushughulikia hoja za Muungano kupitia vikao vya Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ mwaka 2006, hoja 25 zimejadiliwa na hadi kufikia uwaandishi wa taarifa hii hoja 22 zimepatiwā ufumbuzi na kuondolewa kwenye orodha ya Hoja za Muungano.

Mheshimiwa Spika, Hoja za Muungano ambazo zimepatiwā ufumbuzi ni kama ifuatavyo:

- i. **Utekelezaji wa Sheria ya Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora**

Hoja: Sheria ya Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Sura Namba 391 inayosimamiwa na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ilikuwa haitekelezwi Zanzibar kwa kuwa haikuwa suala la Muungano na pia haikumshirikisha Waziri wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar mwenye dhamana ya mambo ya Haki za Binadamu.

Ufumbuzi: Baada ya majadiliano katika vikao vya Kamati ya Pamoja, suala hilo limepatiwa ufumbuzi kwani Sheria ya Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ilifanyiwa marekebisho kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali 'Written Laws Miscellaneous Amendments', Namba 8 ya mwaka 2006. Kwa sasa Tume inafanya kazi pande zote mbili za Muungano.

ii. **Utekelezaji wa Sheria ya Usafirishaji Majini (Merchant Shipping Act) katika Jamhuri ya Muungano na Uwezo wa Zanzibar Kujiunga na International Maritime Organisation (IMO)**

Kwa mujibu wa sheria na taratibu za 'IMO' Zanzibar haiwezi kujiunga na 'IMO' kwani mwanachama lazima awe Dola. Katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, utaifa ni mmoja na kwamba, pamoja na

kuwa na serikali mbili, utaifa huu unawakilishwa na Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Hoja: Zanzibar ilikuwa na sheria yake ya usafiri baharini “Maritime Transport Act, 2006” ambayo imekuwa ikitumika kwa masuala yote yanayohusu uchukuzi na usalama wa njia ya majini katika mikataba yote ya SMZ chini ya (Zanzibar Maritime Administration). Aidha, ilikuwa na mpango wa kuanzisha chombo chake cha kusimamia masuala ya usafiri majini. Kwa upande wa Tanzania Bara, sheria ya ‘Merchant Shipping Act’ ya mwaka 2003 ambayo ilikuwa ikitumika katika masuala yote yanayohusu uchukuzi na usalama wa njia ya majini katika mikataba yote ya kimataifa na katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Hali hii ilizusha utata pale ambapo Zanzibar ilipoomba uanachama kwenye taasisi ya International Maritime Organisation (IMO).

Ufumbuzi: Ingawa uanachama wa ‘IMO’ ni wa kitaifa, baada ya mashauriano kati ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na ‘IMO’, imekubalika Zanzibar kuwa na Mamlaka yake ya usafiri majini (Zanzibar Maritime Administration) ambayo itatekeleza baadhi ya majukumu kulingana na mikataba ya kimataifa.

iii. **Ushirikishwaji wa SMZ kwenye Masuala ya Kimataifa na Kikanda**

Hoja: kulikuwa na hoja kwamba, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki haiipi nafasi ya kutosha Zanzibar ya kuwa na ushirikiano wa kiuchumi unaohitajika na Taasisi za Kimataifa.

Ufumbuzi: Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (SJMT) na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar (SMZ) zimetayarisha Mwongozo wa Ushirikishwaji wa SMZ Kwenye Masuala ya Kimataifa na Kikanda ambao umezingatia maeneo ya ziara za viongozi wa kitaifa; mikutano ya kimataifa; nafasi za masomo ya elimu ya juu nje ya nchi na utafutaji wa fedha za misaada au mikopo ya kutekeleza miradi mbalimbali kutoka nje ya nchi. Mwongozo huu ulipitishwa na kuridhiwa na Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ ya Kushughulikia Masuala ya Muungano tarehe 9 Februari, 2019. Mwongozo umesambazwa kwa Wizara husika za SJMT na SMZ tarehe 21 Juni, 2019.

iv. **Ushiriki wa Zanzibar katika Jumuiya ya Afrika Mashariki**

Hoja: Nafasi ya Zanzibar kuwasilisha miradi ya maendeleo ya kiuchumi kwa ajili ya kujumuishwa katika miradi ya kikanda inayotekelezwa katika Jumuiya ya Afrika Mashariki.

Ufumbuzi: SMZ iliwasilisha miradi minane ya maendeleo kwa ajili ya kujumuishwa katika Miradi ya Kikanda inayotekelezwa katika Jumuiya ya Afrika Mashariki. Miradi minne ya kikanda kati ya minane

ilipewa kipaumbele kwa ajili ya kuandaliwa maandiko ya miradi, usanifu na tathmini ya gharama tayari kwa kuombewa fedha za utekelezaji. Mradi wa Uwanja wa ndege Pemba na Bandari ya Mpigaduri, Maruhubi iliyokuwa inatafutiwa ufadhili chini ya Jumuiya ya Afrika Mashariki imepatiwa ufadhili kupitia vyanzo vingine. Taratibu za utafutaji rasilimali kwa ajili ya miradi ya Ujenzi wa Chelezo (Dry Dock Construction) na Kivuko (Roll ON Roll Off – RORO) kati ya Bandari ya Dar es Salaam, Zanzibar, Pemba, Tanga na Mombasa kutoka vyanzo vingine bado zinaendelea. Kikao cha Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ kilichofanyika Dodoma tarehe 9 Februari, 2019 kilikubaliana kuwa, changamoto hii iondolewe katika orodha ya changamoto za Muungano.

v. **Gharama za Kushusha Mizigo Bandari ya Dar es Salaam kwa Mizigo inayotoka Zanzibar**

Hoja: Kulikuwa na hoja kwamba, gharama za kushusha mizigo katika Bandari ya Dar es Salaam (Landing Fees) kwa mizigo inayotoka Zanzibar ni kubwa ikilinganishwa na mizigo inayotoka nje ya nchi yaani shilingi 4,000 kwa mizigo ya nje ya nchi inayoingia Tanzania Bara na shilingi 11,000 kwa mizigo ya Zanzibar inayoingia Tanzania Bara.

Ufumbuzi: Kwa mujibu wa Tariff Book of Port Dues and Charges ya Aprili, 2013 iliyopitishwa na Mamlaka

ya Udhibiti Usafiri wa Nchi Kavu na Majini (SUMATRA) viwango vinavyotozwa kwa mizigo inayotoka Zanzibar ni vya chini ikilinganishwa na viwango vinavyotozwa kwa mizigo inayotoka nchi nyingine kuingia Tanzania Bara au mizigo inayotoka nchi nyingine kupitia Bandari ya Dar es Salaam kwenda nchi nyingine (Transit Cargo). Viwango vinavyotozwa ni kama ifuatavyo: - Shore handling ni USD 7 kwa mizigo inayotoka nje ya nchi wakati kwa mizigo kutoka Zanzibar ni USD 2; Wharfage ni USD 1.6% kwa thamani ya mzigo kwa mizigo kutoka nje wakati kwa mizigo kutoka Zanzibar ni USD 2 CBM/tani moja; na Stevedoring ni USD 6 kama mzigo unachukuliwa eneo la kushushia na USD 7 kama mzigo unachukuliwa eneo la yadi wakati kwa mizigo kutoka Zanzibar ni USD 2 CBM/tani moja.

vi. **Utafutaji na Uchimbaji wa Mafuta na Gesi Asilia**

Hoja: Namna ya kugawana mapato ya rasilimali ya mafuta na gesi asilia itakapopatikana.

Ufumbuzi: Serikali zetu baada ya kujadiliana, ziliamua kutumia Kampuni ya ushauri elekezi Aberdeen University Petroleum and Economic Consultants (AUPEC) ya Uingereza ili kutoa ushauri wa kitaalam kuhusu mgawanyo wa mapato ya rasilimali ya aina hiyo kwa nchi zilizoungana. Kampuni ya AUPEC ilikamilisha kazi hiyo na mapendekezo kuwasilishwa SJMT na SMZ. Baada ya majadiliano baina ya

Viongozi wa SJMT na SMZ, pande zote mbili zimekubaliana kuliondoa suala la utafiti na uchimbaji wa mafuta na gesi asilia katika orodha ya mambo ya Muungano. Hivyo, Sheria ya Mafuta Na. 21 ya mwaka 2015 ilitungwa na kuipa Zanzibar Mamlaka ya kuanzisha chombo/vyombo vya kusimamia masuala ya mafuta na gesi asilia kwa kutumia Sheria ya Zanzibar na Zanzibar ilitunga Sheria yake ya Mafuta na Gesi Asilia ya mwaka 2016.

vii. **Utaratibu wa Vikao vya Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ ya Kushughulikia Masuala ya Muungano**

Hoja: Kulikuwa na hoja kuhusu kutokuwepo kwa Utaratibu wa Vikao vya Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ ya Kushughulikia Masuala ya Muungano.

Ufumbuzi: Katika Kikao cha Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ ya Kushughulikia Masuala ya Muungano kilichofanyika tarehe 9 Februari, 2019 katika Ukumbi wa Kambarage, Hazina Square, Dodoma chini ya Uenyekiti wa Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mhe. Samia Suluhu Hassan kilipitisha Utaratibu wa Vikao vya Kamati ya Pamoja ya SJMT na SMZ ya Kushughulikia Masuala ya Muungano na kuagiza kwamba, Utaratibu huo uliandaliwa na kusambazwa Wizara zote za SJMT na SMZ mwezi Aprili, 2019.

viii. **Uvuvi katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari Kuu**

Hoja: Sheria ya Mamlaka ya Uvuvi katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari Kuu ilikuwa haitekelezwi Zanzibar kutokana na kutozihusisha taasisi za SMZ zinazoshughulikia masuala ya Uvuvi katika Bahari Kuu.

Ufumbuzi: Sheria hiyo ilifanyiwa marekebisho mwezi Februari, 2007 kupitia Sheria Na. 4 ya mwaka 2007 na kuzitambua taasisi zinazohusika na matumizi ya Bahari Kuu kwa upande wa Zanzibar na kuzijumuisha katika Kamati ya Utendaji ya Mamlaka ya Uvuvi wa Bahari Kuu. Marekebisho hayo yameiwezesha Mamlaka kuanza kazi zake rasmi mwaka 2010. Sambamba na marekebisho ya Sheria, hatua nyingine muhimu zilizochukuliwa ni pamoja na kufunguliwa kwa akaunti ya amana kwa ajili ya kuweka mapato yatokanayo na shughuli za Uvuvi wa Bahari Kuu, kufikiwa kwa makubaliano ya kugawana mapato kuwa, asilimia 50 ni kwa ajili ya uendeshaji wa Mamlaka ya Uvuvi na asilimia 50 itagawanywa kwa asilimia 30 Tanzania Bara na asilimia 20 Zanzibar. Mkubaliano mengine ni mgao wa wafanyakazi wa Mamlaka kwa pande zote za Muungano. Aidha, Sheria ya Kusimamia na Kuendeleza Uvuvi wa Bahari Kuu, Sheria Na. 5 ya mwaka 2020 ilitungwa na Bunge la 11 la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kusainiwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Sheria hiyo

imeorodheshwa na Baraza la Wawakilishi tarehe 23 Februari, 2021. Kwa sasa Mamlaka ya kusimamia Uvuvi katika Bahari Kuu ni moja yenye makao makuu yake katika Kijiji cha Fumba, Zanzibar na Mamlaka hiyo ina majukumu ya kutoa leseni za uvuvi katika Bahari kuu, kudhibiti viwango vya uvuvi, kusimamia rasilimali ya uvuvi na hifadhi ya mazingira ya Bahari na uendelezaaji wa rasilimali za Bahari Kuu.

ix. **Uingizaji wa maziwa kutoka Zanzibar**

Hoja: Kikwazo cha kuzuiwa kwa maziwa ya AZAM kuingia katika soko la Tanzania Bara kinachotokana na Sheria ya Magonjwa ya Wanyama Sura ya 156 na Kanuni zake

Ufumbuzi: Kikwazo cha kuzuiwa kwa maziwa ya AZAM kuingia katika soko la Tanzania Bara kimepatiwa ufumbuzi baada ya Kanuni kufanyiwa marekebisho, ikiwa ni pamoja na kupunguziwa tozo kutoka shilingi 2000 hadi shilingi 250 kwa lita ya maziwa yanayotengenezwa kutokana na unga wa maziwa unaoagizwa nje ya nchi. Aidha, Tarehe 25 Februari, 2019 Wizara ya Mifugo na Uvuvi (Mifugo) - SJMT iliingia Mkataba wa Makubaliano ya uingizaji wa maziwa ya AZAM katika soko la Tanzania Bara na tayari yameshaanza kuingizwa katika soko la Tanzania Bara.

x. **Ajira kwa Watumishi wa Zanzibar katika Taasisi za Muungano**

Hoja: Kupungua kwa kiwango cha ushindani katika soko la ajira kwa Wazanzibari kunatokana na tofauti ya mitaala ya elimu ya msingi na sekondari kati ya Tanzania Bara na Zanzibar. Aidha, hoja nyingine ilikuwa ni kuendeleza Ari na Dhamira ya Muungano katika kufanya uteuzi wa nafasi mbalimbali katika Taasisi za Muungano.

Ufumbuzi: Kamati ya Kukuza Mitaala iliyoundwa ikiwa na wajumbe kutoka pande mbili za Muungano ililinganisha mihutasari ya ngazi zote za elimu (Msingi hadi Vyuo) ya Tanzania Bara na Zanzibar na kubaini kuwa tatizo sio tofauti ya mitaala bali ni nafasi ya Wazanzibari katika Taasisi za Muungano. Hatua mbalimbali zilichukuliwa ili kutatua changamoto zikiwemo kuhamasisha Wazanzibari kuomba ajira zinazotangazwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania au Taasisi za Muungano; Matangazo ya ajira kutangazwa kupitia vyombo vya habari vya Tanzania Bara na Zanzibar; Taasisi za Muungano kufungua Ofisi Zanzibar ikiwa ni pamoja na Sekretarieti ya Ajira katika Utumishi wa Umma na usaili kufanyika Zanzibar pia. Utaratibu wa mgao wa ajira uliokubalika kutumika kuhusu nafasi za Watumishi wa kawaida kwenye Taasisi za Muungano (isipokuwa kwa Vyombo vya Ulinzi na Usalama) ni

asilimia 79 kwa Tanzania Bara na asilimia 21 kwa Tanzania Zanzibar. Kikao cha Makatibu Wakuu wa SJMT na SMZ kilichofanyika tarehe 2 Desemba, 2019 Zanzibar kiliagiza Wizara husika kuendelea kushughulikia suala hili na kufanya tathmini ya utekelezaji kila mwisho wa mwaka wa fedha ili kujua mafanikio na changamoto zilizopo. Pande mbili zimekubaliana kuwa na mfumo shirikishi katika mchakato mzima wa ajira katika Taasisi za Muungano.

xi. **Mgawanyo wa Mapato Yatokanayo na misaada ya kibajeti (General budget support-GBS)**

Hoja: Mgawanyo wa mapato yatokanayo na misaada kutoka nje ni asilimia 95.5 kwa SJMT na asilimia 4.5 kwa SMZ ambapo mgawanyo huu ndiyo unaotekelezwa hadi sasa. Hata hivyo, suala la mgawanyo wa mapato yatokanayo na misaada ya kissekta bado halijafanyiwa kazi.

Ufumbuzi: Utaratibu wa kupokea fedha za misaada ya kissekta kutoka kwa Washirika wa Maendeleo kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo umeelekezwa kwenye kifungu cha 15 (1) cha Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada Sura 134, ambapo SMZ ina jukumu la kupokea misaada hiyo bila kutafuta idhini ya Waziri wa Fedha na Mipango wa SJMT.

xii. **Mkataba wa Mkopo wa Fedha za Mradi wa Ukarabati wa Hospitali ya Mnazi Mmoja**

Hoja: Kuchelewa kusainiwa kwa Mkataba wa Mkopo wa Fedha za Mradi wa Ukarabati wa Hospitali ya Mnazi Mmoja kutokana na mkataba huo kuwa na kipengele Na. 4.01 ambacho kinaitaka Serikali iweke baadhi ya Mali zake kama dhamana ya mkopo.

Ufumbuzi: Baada ya mazungumzo baina ya SJMT na Saudi Fund kuhusu kipengele Na. 4.01, Saudi Fund ilikubali mapendekezo ya kufanya marekebisho katika kipengele hicho kilichohusu kuweka mali za Serikali kama dhamana ya mkopo huo. Hivyo, Serikali ilisaini mkataba na Saudi Fund tarehe 19 Aprili, 2020.

xiii. **Mkataba wa Mkopo wa Fedha za Ujenzi wa Barabara ya Chake Chake hadi Wete – Pemba**

Hoja: Kuchelewa kusainiwa kwa Mkataba wa Mkopo wa Ujenzi wa Barabara ya Chake Chake hadi Wete – Pemba kutokana na mkataba huo kuwa na kipengele Na. 4.01 ambacho kinaitaka Serikali iweke baadhi ya Mali zake kama dhamana ya mkopo.

Ufumbuzi: Baada ya mazungumzo baina ya SJMT na Saudi Fund kuhusu kipengele Na. 4.01, Saudi Fund ilikubali mapendekezo ya kufanya marekebisho katika 11 kipengele hicho kilichohusu kuweka mali za Serikali kama dhamana ya mkopo huo. Hivyo,

Serikali ilisaini mkataba na Saudi Fund tarehe 19 Aprili, 2020.

xiv. **Mkataba wa Mkopo wa Fedha za Ujenzi wa Bandari ya Mpigaduri**

Hoja: Kuchelewa kukamilishwa kwa Mkataba wa Mkopo kutoka Exim Bank ya China kwa ajili ya Ujenzi wa Bandari ya Mpigaduri.

Ufumbuzi: Serikali iliunda Timu ya wataalamu ili kupitia upya Andiko la Mradi wa Ujenzi wa Bandari ya Mpigaduri. Pamoja na mambo mengine, Timu hiyo ilibaini kuwa andiko la mradi liliandaliwa na kampuni ya China Harbour Engineering Company (CHEC) ambaye ndiye mkandarasi tarajiwa wa mradi kwa mujibu wa hati ya makubaliano (MoU) ya mwaka 2012 baina ya kampuni hiyo na SMZ. Suala hili lingeweza kusababisha mgongano wa kimaslahi. Hivyo Timu ilishauri andiko la mradi liandaliwe na mtaalamu elekezi huru ili kuepusha mgongano wa kimaslahi. Baada ya ushauri huo, SMZ ilisitisha makubaliano na CHEC na kutafuta mtaalamu elekezi huru wa kuandaa andiko jipya.

xv. **Usimamizi wa Ukokotoaji na Ukusanyaji wa Kodi kwenye Huduma za Simu unaofanywa na Bodi ya Mapato Zanzibar (Zanzibar Revenue Board - ZRB)**

Hoja: Kulikuwa na hoja kwamba, baada ya kuzimwa mfumo uliokuwa unatumika kukokotoa kodi kwenye

huduma za simu (Electronic Revenue Collection System - eRCS) ambao ulikuwa unatumika kukusanya na kugawana kodi baina ya pande mbili za Muungano, ZRB iliendelea kutumia mfumo huo kukusanya kodi jambo lililoleta malalamiko kutoka kwa Kampuni za Simu.

Ufumbuzi: Mfumo wa ukokotoaji na ukusanyaji wa kodi kwenye huduma za simu umepatiwa ufumbuzi baada ya Timu ya Wataalamu kutoka Wizara ya Fedha na Mipango SJMT na SMZ kufanya maboresho ya mfumo huo. Hivyo, mfumo ulianza kufanya kazi rasmi mwezi Januari, 2020. 12

xvi. **Mapato Yanayokusanywa na Uhamiaji kwa Upande wa Zanzibar**

Hoja: Mapato yanayokusanywa na Idara ya Uhamiaji Zanzibar yanapaswa kuwekwa kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali kwa mujibu wa Sheria ya Bajeti na kutumika katika kugharamia shughuli za Muungano kulingana na bajeti zilizotengwa. Hivyo, kulikuwa na hoja kwamba, mapato yanayokusanywa na idara ya Uhamiaji upande wa Zanzibar kubakizwa Zanzibar ni kinyume na sheria ya bajeti.

Ufumbuzi: Katika hotuba ya bajeti 2021/22 iliyosomwa na Waziri wa Fedha na Mipango (SJMT) tarehe 10 Juni, 2021 ilipendekezwa kutekeleza utaratibu wa kuruhusu mapato yanayotokana na

Tozo za VISA kutumika pale yalipokusanywa kama ilivyo kwenye mapato mengine ya Muungano. Mapendekezo haya yalipitishwa na Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania mwezi Juni 2021.

xvii. **Uteuzi wa Makamu Mwenyekiti wa Tax Revenue Appeal Tribunal (TRAT) kutoka Zanzibar**

Hoja: Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kuchelewa kuwasilisha jina kwa ajili ya uteuzi wa Makamu Mwenyekiti wa TRAT.

Ufumbuzi: Uteuzi wa Makamu Mwenyekiti wa TRAT ulifanyika tarehe 24 Aprili 2029.

xviii. **Uteuzi wa Mjumbe wa Bodi ya Bima ya Amana (Deposit Insurance BoardDIB) Kutoka Zanzibar**

Hoja: Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kuchelewa kuwasilisha jina kwa ajili ya uteuzi wa mjumbe wa Bodi ya Bima ya Amana.

Ufumbuzi: Uteuzi wa mjumbe wa Bodi ya Bima ya Amana ulifanyika tarehe 22 Marchi 2019.

xix. **Malalamiko ya Wafanyabiashara wa Zanzibar Kutozwa Kodi mara mbili**

Hoja: Kuhusu kuwepo kwa utofauti wa ukadiriaji wa viwango vya thamani za bidhaa, na kodi ya forodha baina Tanzania Bara na Zanzibar. Tofauti hii inayosababisha wafanyabiashara wa Zanzibar kulipa kodi ya ziada kwa bidhaa zinazotoka Zanzibar Kwenda katika soko la Tanzania Bara. Hali hii ilileta

malalamiko kwa wafanyabiashara wa Zanzibar, ambao nao walitumia kipengele cha Sheria ya Kodi kinachosema kwamba, "Bidhaa zinazolingizwa nchini na kukamilisha taratibu zote za kiforodha kupitia kituo chochote rasmi cha forodha zihesabike kuwa zimeingizwa ndani ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania", na kwamba hakuna haja ya kufanya upya makadirio kwa bidhaa zinazolingizwa Tanzania Bara.

Ufumbuzi: Imebainika kwamba, wafanyabiashara wanaoingiza bidhaa Zanzibar kutoka nje ya nchi na kupeleka Tanzania Bara hulazimika kulipia tofauti ya kodi iliyoachwa kukusanywa kutokana na tofauti ya tathmini ya bidhaa iliyofanywa Zanzibar. Hivyo, suala hilo haliwafanyi wafanyabiashara kulipa kodi mara mbili badala yake kulipa kodi inayostahili kulipiwa kwa tathmini ya bidhaa inayotumika Tanzania Bara. Kwa muktadha huo, suala la ulipaji wa tofauti ya kodi kwa bidhaa zinazotoka Zanzibar kwenda Tanzania Bara linaeleweka vizuri kwa wafanyabiashara wa Zanzibar.

xx. **Kodi ya Mapato – (Pay as You Earn - PAYE) na Kodi ya Zuio (Withholding Tax)**

Hoja: Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar hainufaiki ipasavyo na kodi ya mapato yatokanayo na mishahara ya wafanyakazi (PAYE) wa Taasisi za Muungano waliopo Zanzibar pamoja na kodi ya zuio

(Withholding Tax) itokanayo na kampuni na mashirika yanayofanya kazi Zanzibar.

Ufumbuzi: Kuhusu Kodi ya Mapato yatokanayo na mishahara ya watumishi wa Taasisi za Muungano zilizopo Zanzibar ufumbuzi ni kwamba kiasi cha shilingi bilioni 1.75 ambacho kimekuwa kikitolewa kwa SMZ kila mwezi kuanzia mwaka 2012/13 kama malipo ya PAYE kiendeleo kutolewa kila mwezi kwa SMZ. Kuhusu Kodi ya Zuio (Withholding Tax) kwa Kampuni zinazofanya kazi Tanzania Bara na zenye matawi Zanzibar, Wizara zinazohusika na masuala ya Fedha za SJMT na SMZ mnamo mwezi wa Juni, 2022 zilikubaliana kufanya marekebisho 14 katika Sheria ya Usimamizi wa Kodi (Tax Administration Act) Sura ya 438, na Sheria ya Kodi ya Mapato (Income Tax Act) Sura ya 332 kupitia Sheria ya Fedha Na.5 ya Mwaka 2022 ili Kampuni zilizosajiliwa Tanzania Bara na zenye matawi Zanzibar kuweza kulipa Kodi ya zuio Zanzibar.

xxi. **Mkataba wa Mkopo wa Fedha za Mradi wa Ujenzi wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Abeid Amani Karume (Terminal III)**

Hoja: Kuchelewa kusainiwa kwa Mkataba wa Mkopo kati ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Benki ya Exim ya China kwa ajili ya ujenzi wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Abeid Amani Karume (Terminal III), kutokana na Mkataba

kuhusisha vipengele vya kuweka mali za Serikali kama dhamana ya mkopo.

Ufumbuzi: Baada ya SJMT na Mkopeshaji - Benki ya Exim ya China kukubaliana kuondoa kipengele kinachohusu kuweka mali za Serikali kama dhamana ya mkopo huo, SJMT ilisaini Mkataba wa Mkopo huo tarehe 03 Novemba, 2022.

xxii. **Ongezeko la gharama za umeme kutoka TANESCO kwenda ZECO**

Hoja: Kuongezeka kwa bei ya umeme kwa wateja wa TANESCO ikiwemo Shirikala Umeme la Zanzibar (ZECO), kulitokana na kuongezeka kwa gharama za uzalishaji na usambazaji wa umeme. Ongezeko hilo liliibua malalamiko kwa watumiaji wa umeme kwa upande wa Zanzibar.

Ufumbuzi: Menejimenti ya ZECO na TANESCO zilikutana tarehe 15 Novemba, 2021 kujadili taarifa iliyoandaliwa na wataalamu wa Mashirika yote mawili. Katika kikao hicho suala la bei ya kuuziana umeme kati ya TANESCO na ZECO lilipatiwa ufumbuzi ambapo Wajumbe walikubaliana ZECO kununua umeme kwa shilingi 130 kwa uniti moja.

Mheshimiwa Spika, Hoja za Muungano ambazo hazijapatiwa ufumbuzi ni kama ifuatavyo:

i. **Uingizaji wa Sukari katika Soko la Tanzania Bara**

Hoja: SMZ ina hoja kwamba sukari inayozalishwa na Kiwanda cha Mahonda iruhusiwe kuuzwa katika soko la Tanzania Bara.

ii. **Usajili wa Vyombo vya Moto**

Hoja: Sheria za Vyombo vya moto ziainishwe ili gari likitoka upande mmoja kwenda upande mwingine ijulikane kuwa imesajiliwa katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuelimisha umma kuhusu umuhimu na faida za Muungano ikiwemo hatua zilizochukuliwa kutatua Hoja za Muungano. Elimu hiyo imetolewa kupitia machapisho mbalimbali, Vyombo vya Habari, Makongamano, Maonesho ya shughuli mbalimbali za kitaifa, Majarida na Vipeperushi.

Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza azimio la Bunge, hadi sasa Taasisi za Muungano 33 kati ya Taasisi 36 zina Ofisi Zanzibar. Taasisi ambazo hazina Ofisi Zanzibar ni Tume ya Vyuho Vikuu Tanzania (TCU), Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA) na Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS). Hata hivyo Taasisi hizo zipo katika hatua mbalimbali za kukamilisha zoezi hilo. Aidha, Ofisi ya Makamu wa Rais inaendelea kuzisisitiza Taasisi hizo kuharakisha ufunguzi wa Ofisi Zanzibar.

3.1.2 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)

Mheshimiwa Spika, Katika Wizara hii Bunge liliazimia masuala yafuatayo:

- i) Katika mradi wa upanuzi wa eneo la mji wa Serikali
 - a. Kuhakikisha fedha zote zilizopangwa kutekeleza Mradi huu zinatolewa kwa wakati
 - b. Serikali ihakikishe inapotekeleza zoezi la utwaaaji ardhi inazingatia taratibu zote za kisheria ikiwemo kushirikisha Wananchi.
- ii) Uendeshaji wa shughuli za Baraza la Taifa la Biashara katika ngazi za Mikoa na Wilaya
 - a. kuwa na mkakati wa haraka na endelevu wa kuongeza watumishi kulingana na mahitaji ya Baraza hili katika ngazi za mikoa na wilaya.
 - b. kuhakikisha kuna ushiriki wa kutosha wa wadau muhimu katika Mikutano ya TNBC katika ngazi hizo.
- iii) Ufanisi wa utendaji wa Idara ya Mpiga chapa Mkuu wa Serikali, Serikali ifanye utafiti na kuja na mapendekezo ambayo yatasababisha Idara hiyo kuongezewa

uwezo, uhuru na miundombinu yote muhimu ili itekeleze majukumu yake kwa ufanisi na viwango bora.

Mheshimiwa Spika, Kuhusu utekelezaji wa upanuzi wa eneo la mji wa serikali Kamati ilipata fursa ya kutembelea mradi wa ujezi wa mji wa serikali na kujiridhisha juu ya utekelezaji wa upatikanaji wa fedha kwa wakati wa kukamilisha mradi huo.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Serikali imetoa jumla Shilingi **28,237,647,798.19** kwa ajili ya kulipa fidia kwa wananchi wa Kata ya Mtumba ambao maeneo yao yametwaliwa kwa ajili ya kuendeleza Mji wa Serikali, Mtumba. Fedha hizo zinajumuisha Shilingi **26,651,005,135.75** zilizolipwa Februari, 2023 kwa wananchi wapatao **1,479** ambao madai yao yalihakikiwa na kustahili kulipwa na Shilingi **1,586,642,662.44** zilitolewa Septemba 2023 kwa ajili ya wananchi **88**.

Mheshimiwa Spika, taratibu za uthamini na uhakiki kwa wananchi ambao hawakujitokeza katika awamu zote unaendelea na madai yao yatawasilishwa kwa ajili ya malipo baada taratibu kukamilika. Aidha, Taratibu za kisheria kuhusu utwaaji wa ardhi zilizingatiwa ikiwemo kushirikisha wananchi ambao maeneo yao yaliathirika na

utwaaji ulifanyika kupitia mikutano ya hadhara katika Kata ya Mtumba kwa kuhusisha mitaa ya Vikonje A, Vikonje B, Mtumba, Mahoma Makulu na Chibefu. Lakini pia, ushirikishaji wa viongozi katika ngazi zote ulizingatiwa.

Mheshimiwa Spika, Kuhusu utekelezaji wa uendeshaji wa shughuli za baraza la taifa la biashara katika ngazi za mikoa na wilaya, Kamati ilielezwa kuwa Kimuundo Baraza ngazi ya Taifa linaongozwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, Mkuu wa Mkoa ni Mwenyekiti ngazi ya Mkoa na Mkuu wa Wilaya ngazi ya Wilaya. Mfumo wa utekelezaji wa majukumu ya mabaraza unazingatia mfumo wa utendaji serikalini kuanzia ngazi ya Taifa, Mikoa na Wilaya kwa watumishi waliopo.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikiongeza watumishi katika ngazi mbalimbali kwa kuzingatia mahitaji. Watumishi hao wameendelea kutekeleza majukumu na maazimio mbalimbali yanayotolewa na Baraza.

Mheshimiwa Spika, Kamati inamaoni kuwa azimio hili halijatekelezwa kikamilifu na Serikali, Kamati inalishauri Bunge kuitaka Serikali kuleta taarifa kikamilifu kuhusu utekelezaji wa Azimio kama iliivyo elekezwa na Bunge.

Mheshimiwa Spika, Kuhusu Utekelezaji wa mapendekezo ambayo yatasababisha Idara ya mpiga chapa wa Serikali kuongezewa uwezo, uhuru na miundombinu yote muhimu ili itekeleze majukumu yake kwa ufanisi na viwango bora. Ofisi ya Waziri Mkuu imeanza kuchukua hatua za muda mfupi na muda mrefu za kutatua changamoto zinazoikabili Idara ya Kupiga Chapa ya Serikali kwa lengo la kuongeza ufanisi na tija katika utekelezaji wa majukumu yake kama ifuatavyo; -

i) Mpango wa maboresho wa muda mfupi

- a) Ununuzi wa mashine saba (7) za gharama nafuu na zenye teknolojia rahisi inayokwenda na wakati;
- b) Ununuzi wa malighafi za uchapishaji wa nyaraka mablimbali kwa Pamoja (bulk procurement);
- c) Matengenezo ya mashine 13 za uchapishaji zinazohitaji matengenezo madogo ili kuongeza uwezo wa Idara kuchapa nyaraka za Serikali; na
- d) Kuongeza Idadi ya Watumishi kulingana na Ikama iliyopo.

ii) Mpango wa maboresho wa muda mrefu

- a) Kukamilisha ujenzi wa Kiwanda cha Serikali cha uchapishaji kinachojengwa Dodoma ambao umefikia asilimia 98 hadi Novemba 2023. Aidha, awamu ya pili ya ujenzi wa jengo la utawala la kiwanga unaendelea kwa gharama ya shilingi bilioni 5.01;
- b) Kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika shughuli za uchapishaji wa nyaraka za Serikali sambamba na kuweka alama za usalama (*Security features*). Aidha, Ofisi ya Waziri mkuu ipo kwenye mchakato wa kuboresha muundo wa Idara ya Kupiga Chapa ya Serikali kuwa wakala wa uchapaji wa Serikali ili kuiwezesha Idara kufanya kazi zake kwa ufanisi na tija.

3.1.3 Wizara ya Katiba na Sheria

Mheshimiwa Spika, Katika Wizara hii Bunge liliazimia masuala yafuatayo:

- i) Lugha ya Uandishi wa Sheria - Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ifanye utafiti wa kutosha kuhusu namna bora ya matumizi ya Lugha ya Kiswahili na Kiingereza katika uandishi wa sheria na Taarifa ya Utafiti huo iwasilishwe Bungeni kwa lengo la kuwa na

uelewa wa pamoja kuhusu matumizi ya lugha ya uandishi wa sheria;

- ii) Lugha ya Mahakama - Serikali iharakishe mchakato wa kusanifu programu ya kutafsiri mwenendo wa mashauri na hukumu za Mahakama kutoka katika Lugha ya Kiingereza kwenda katika Lugha ya Kiswahili ili kurahisisha upatikanaji wa haki kwa haraka;
- iii) Ushiriki wa Wadau katika Kuandaa Miswada ya Sheria - Serikali ihakikishe na kuthibitisha kuhusu ushirikishaji wa wadau husika katika maandalizi ya awali ya miswada ya Sheria;
- iv) Uendeshaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka - Serikali iandae mpango wa haraka na endelevu wa kuhakikisha kwamba Ofisi ya Taifa ya Mashtaka inapatiwa miundombinu yote muhimu ikiwemo mifumo wezeshi ya kielektroniki, majengo ya ofisi na vitendea kazi.
- v) Uendeshaji wa Mashauri ya Jinai;
 - a. Serikali ihakikishe inatekeleza maamuzi yote ya Mahakama ili kulinda haki za raia, ikiwemo kurejesha mali zilizotaifishwa iwapo mtuhumiwa ameshinda kesi na pale ambapo hatua zote za rufaa zimekamilika.

b. Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, kwa kushirikiana na taasisi nyingine zinazohusika katika upelelezi, ukamataji, na utaifishaji wa mali za watuhumiwa, kulinda haki za watuhumiwa hao na mali zao bila kuathiri thamani ya mali zao endapo watuhumiwa hao wataashinda kesi.

vi) Umuhimu wa Kutilia Mkazo Suala la Utatuzi wa Migogoro Nje ya Mahakama;

a. Serikali itoe elimu ya kutosha kwa wadau na wananchi kwa ujumla kuhusu umuhimu na faida za utatuzi wa migogoro nje ya Mahakama.

b. Serikali iimarisha mifumo ya kisheria na kiutendaji ambayo itachochea utatuzi wa migogoro nje ya Mahakama kwa ufanisi zaidi.

vii) Umuhimu wa Kuiwezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (Solicitor General);

a. Serikali iongeze ukomo wa bajeti (budget ceiling) ya Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ili kuiwezesha Ofisi hiyo kutekeleza majukumu yake ipasavyo.

b. Serikali itathimini uwezekano wa kuajiri Mawakili wa kujitegemea ambao wana

stadi maalum katika maeneo maalum yenye maslahi kwa Serikali ili kuongeza uwezo wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali kusimamia mashauri kwa weledi na ufanisi zaidi.

viii) Shule ya Mafunzo ya Sheria kwa Vitendo na Ufaulu wa Wanafunzi;

- a. Serikali ifikirie na ikibidi ianzishe mitihani ya kuingia (entry examinations) ili kuhakikisha kuwa wanafunzi wote wanaojiunga na Taasisi hiyo wana ujuzi wa nadharia unaotosheleza kufanya mafunzo kwa vitendo kwa ufanisi.
- b. Mamlaka husika ifanye utafiti wa kutosha kuhusu mitaala na uwezo wa vyuo katika kufundisha taaluma ya sheria nchini.

ix) Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania;

- a. Serikali itenge fedha za kutosha kwa Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania ili iweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo.
- b. Tume ya Kurekebisha Sheria ibuni njia mbadala za zitakazohusisha matumizi ya teknolojia ya mtandao, kuhusisha washauri elekezi (consultants) na taasisi za utafiti wa kisheria ili kufanya

marekebisho ya sheria yanayoenda na mabadiliko na mazingira yaliyopo sasa.

x) Ucheleweshwaji wa kuridhia Mikataba ya Kimataifa:

- a. Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kushirikiana na taasisi husika za kisekta, kuhakikisha kwamba inafanya utafiti kuhusu mikataba yote ya kimataifa ambayo nchi yetu inahusika lakini bado haijaridhiwa, ili kutoa ushauri stahiki kuhusu umuhimu wa kuridhia au kutoridhia mikataba hiyo.
- b. Kwa ile mikataba ya kimataifa ambayo haijaridhiwa na ina maslahi kwa nchi yetu, Serikali ihakikishe mikataba hiyo inaridhiwa mapema iwezekanavyo.

3.1.3.1 Utekelezaji kuhusu Lugha ya Uandishi wa Sheria.

Mheshimiwa Spika, Uandaaji na uwasilishaji wa Miswada Bungeni kwa lugha ya Kiswahili ni utekelezaji wa masharti ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1. Kwa mujibu wa kifungu cha 84 kama kilivyofanywa marekebisho na Sheria Na. 1 ya Mwaka 2021 lugha ya kutungia sheria ni Kiswahili. Hata hivyo, baada ya kuanza kutekeleza masharti haya Kamati ilibaini kuwa ni muhimu mara tu sheria inapotungwa kwa lugha

ya Kiswahili kutafsiriwa ili kuwasaidia watumiaji wasiojua lugha ya Kiswahili. Hivyo, kifungu cha 84 kilifanyiwa tena marekebisho kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 3 ya mwaka 2023 ili kuitaka Serikali kuhakikisha kuwa Sheria yoyote inayotungwa kwa lugha ya Kiswahili kutafsiriwa kwenda Lugha ya Kiingereza ndani ya siku 90 baada ya kuanza kutumika.

Mheshimiwa Spika, Tangu kufanyika kwa mabadiliko ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1 Kiswahili kilifanywa kuwa lugha ya kutungia sheria, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imeandika sheria sita (6) kwa lugha ya Kiswahili ambapo Sheria Nne (4) kati ya hizo zimetafsiriwa kwenda lugha ya Kiingereza Serikali inaendelea kutekeleza masharti ya Sheria ili kuhakikisha kuwa sheria zote zinazotungwa kwa lugha ya Kiswahili zinatafsiriwa ndani ya muda uliodinshaw na sheria.

3.1.3.2 Utekelezaji kuhusu Lugha ya Mahakama.

Mheshimiwa Spika, Katika kurahisisha tafsiri ya hukumu na kumbukumbu za mashauri, Mahakama imejenga Mfumo wa Kunukuu na Kutafsiri Kumbukumbu za Kimahakama (Transcription and Transalation Sytem - TTS). Mfumo huo una uwezo wa kutafsiri kumbukumbu

za kimahakama kutoka lugha ya Kiingereza kwenda Kiswahili na Kiswahili kwenda Kiingereza. Hadi sasa, mfumo umefungwa katika Mahakama 11 nchini ambapo katika kila Mahakama zimefungwa seti 4 za vifaa vya kuwezesha kutumika kwake. Mahakama hizo ni Mahakama Kuu Masjala Ndogo ya Dodoma, Arusha, Dar es Salaam, Bukoba, Mwanza, Musoma, Morogoro, Kituo Jumuishi cha Utoaji haki Temeke, Mahakama Kuu Divisheni ya Biashara na Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi, Mahakama nyingine ni Mahakama ya Hakim Mkazi Kivukoni/Kinondoni.

Mheshimiwa Spika, Ufungaji wa Mfumo huu na vifaa vyake pamoja na kutoa mafunzo kwa watumiaji vilikamilika Desemba 2023. Aidha, mfumo wa TTS ili uweze kunukuu mwenendo wa Mahakama unahitaji vifaa vya kurekodi sauti ambavyo tayari vimefungwa kwenye Mahakama 11 zilizotajwa hapo juu. Hata hivyo, pale ambapo hukumu ama mwenendo umeshaandikwa, TTS inaweza kutumika katika kutafsiri tu. Hivyo, pamoja na Mahakama hizo zilizofungwa vifaa vya kurekodi, kwa sasa Mahakama inafanya utaratibu wa kutumia mfumo wa kutafsiri katika Mahakama zote zenye miundombinu ya internet nchini. Mfumo huu utaongeza kasi ya maamuzi na

mienendo ya kimahakama kupatikana kwa lugha ya kiswahili maana tafsiri ya nyaraka hizo huchukua dakika chache kukamilika ikilinganishwa na tafsiri kwa njia ya kawaida. Aidha, Serikali inaendelea na uhakiki wa Sheria 258 zilizotafsiriwa katika lugha ya Kiswahili ili zitangazwe katika Gazeti la Serikali na kuanza kutumika. Pia, katika mwaka wa fedha 2023/2024 Serikali imepanga kutafsiri sheria kuu 188 zilizobakia.

3.1.3.1 Utekelezaji kuhusu Ushiriki wa Wadau katika Kuandaa Miswada ya Sheria

Mheshimiwa Spika, Mchakato wa utungaji wa sheria (legislative process) umegawanyika katika hatua kuu mbili. Hatua ya kwanza ni mchakato wa awali kabla ya Muswada kusomwa mara ya kwanza. Hatua ya pili ni baada ya Muswada kusomwa mara ya kwanza bungeni ambapo katika hatua hii utaratibu wake unasimamiwa na Kanuni za Kudumu za Bunge. Uandaaji wa Miswada ya Sheria katika hatua ya awali unasimamiwa na sheria na miongozo mbalimbali ya Serikali. Sheria na miongozo hiyo ni pamoja na Sheria ya Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali Sura ya 268, Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1, Kanuni za Kudumu za Utumishi wa Umma Toleo la Mwaka 2009, Miongozo ya Uandaaji

wa Nyaraka za Baraza la Mawaziri toleo la mwaka 2014 na Miongozo ya Uandishi wa Sheria ya Mwaka 2023. Sheria na Miongozo hii hususan Miongozo ya Uandaaji wa Nyaraka za Baraza la Mawaziri inazitaka Wizara na Taasisi kushirikisha wadau wote muhimu wakati wa uandaaji wa mapendekezo ya sheria mpya au marekebisho.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikiwasilisha uthibitisho wa ushirikishwaji wa wadau sambamba na maoni ya wadau husika katika hatua zote za maamuzi ndani ya Serikali. Serikali itaendelea kutoa elimu na kuhamasisha wadau wote kushiriki na kutumia fursa hizi katika kutoka maoni yao.

3.1.3.2 Utekelezaji kuhusu Uendeshaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

Mheshimiwa Spika, Serikali imeandaa Mpango Kabambe wa miaka mitano (2023/2024 - 2027/2028) wa ujenzi wa majengo ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ambao unahusisha ujenzi wa majengo ya ofisi, upatikanaji wa vitendea kazi pamoja ununuzi wa vifaa vya TEHAMA. Kupitia utekelezaji wa mpango huu Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imeendelea kuimarisha mazingira ya kufanyia kazi kwa kuanza ujenzi wa Ofisi za Taifa za Mashtaka katika mikoa 10 (Kibaha-Pwani, Ilala-Kinyerezi, Geita, Shinyanga, Manyara, Rukwa,

Katavi, Mbeya, Morogoro na Njombe) na Wilaya moja (1) ya Serengeti na Jengo la Makao Makuu Dodoma; ambapo ujenzi wa jengo la Ilala-Kinyerezi na Kibaha pwani na Serengeti yamekamilika kwa 100% na yameanza kutumika na majengo mengine yapo hatua mbalimbali za ujenzi. Aidha, Serikali imeanza mchakato wa ujenzi wa Ofisi ya Mkoa wa Kimashtaka wa Temeke na Kinondoni pamoja na Wilaya ya Hai.

3.1.3.3 Utekelezaji kuhusu Uendeshaji wa Mashauri ya Jinai

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Serikali itaendelea kulinda haki za raia kisheria kwa kuzingatia utaratibu wa urejeshwaji wa mali zilizotaifishwa iwapo mtuhumiwa ameshinda kesi na pale ambapo hatua zote za rufaa zimekamilika.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kuhakikisha wadau wote katika mnyororo wa haki jinai hususan katika eneo la upelelezi, ukamataji na utaifishaji mali unazingatia haki za watuhumiwa na mali zao kwa kuzingatia sheria zilizopo. Katika kutekeleza hilo mwezi Mei 2023 Mkurugenzi wa Mashtaka alitoa mwongozo wa utaifishaji mali, urejeshaji na usimamizi wa mali zilizotaifishwa (Asset Forfeiture, Recovery and Management Guidelines) kwa ajili ya waendesha mashataka na wapelelezi.

Mwongozo huu ni kwa ajili ya kuwasaidia waendesha mashataka na wapelelezi katika utekelezaji wa majukumu yao kuhusiana na utaratibu wa kisheria ambao wapelelezi na waendesha mashataka wanatakiwa kuufuata tangu mali inapokamatwa hadi inapoondoshwa (disposed off).

3.1.3.4 Utekelezaji kuhusu Umuhimu wa Kufilia Mkazo Suala la Utatuzi wa Migogoro Nje ya Mahakama

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Serikali inaendelea kuweka kipaumbele katika kutoa elimu kwa wadau na wananchi kuhusu umuhimu na faida za utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala. Wizara kwa kushirikiana na Taasisi zilizochini ya Wizara imekuwa ikitumia matukio ya kitaifa kama vile Wiki ya Sheria, Wiki ya Msaada wa Kisheria, Kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia, Maonesho ya Wakulima ya Kitaifa na Siku ya Maadili na Haki za Binadamu Kitaifa kila mwaka kutoa elimu ya sheria pamoja na utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala kwa umma na wadau wengine.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria imefanya marekebisho ya Sheria ya Usuluhishi Sura ya 15 ya mwaka 2020 kupitia Sheria ya

Marekebisho ya Sheria ya Sekta ya Sheria ya mwaka 2023 kwa madhumuni ya kuimarisha mfumo wa usuluhishi wa migogoro kwa njia mbadala nchini. Aidha, Wizara imetafsiri kanuni za Upatanishi na Maridhiano ambazo zinalenga kufanikisha utekelezaji wa Sheria ya usuluhishi. Vile vile, katika Mahakama ya Tanzania upo utaratibu wa utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala (Court Annex) Pia, jumla ya Watatuzi wa Migogoro 576 wamesjaliwa, vilevile, jumla ya vituo binafsi vinne (4) vya utatuzi wa migogoro vimesajiliwa na vinafanya kazi. Sambamba na hilo Serikali imepanga kufungua kituo cha Usuluhishi wa Migogoro Tanzania (Tanzania Arbitration Centre).

3.1.3.5 Utekelezaji kuhusu Umuhimu wa Kuiwezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (Solicitor General)

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuongeza wigo wa Ukomo wa bajeti kwa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ili kuiwezesha kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Katika mwaka wa fedha 2022/2023 Serikali iliitengea Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali jumla ya Shilingi 12,812,816,000 na mwaka wa fedha 2023/2024 jumla ya shilingi 17,075,830,000. Aidha, Serikali itaendelea kuongeza wigo wa bajeti kwa Ofisi hii kulingana na upatikanaji wa fedha.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imepanga kutenga fedha katika Mpango na Bajeti kwa ajili ya kufanya tafiti kuhusu uwezekano wa kuajiri mawakili wa kujitegemea ambao wana stadi maalum katika maeneo maalum yenye maslahi kwa Serikali ili kuongeza uwezo wa Ofisi hii kusimamia mashauri kwa weledi na ufanisi zaidi.

3.1.3.6 Utekelezaji kuhusu Shule ya Mafunzo ya Sheria kwa Vitendo na Ufaulu wa Wanafunzi

Mheshimiwa Spika, Serikali iliieleza Kamati kuwa italeti marekebisho ya Sheria ya Taasisi ya mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Sura ya 425, pamoja na Tume ya Kurekebisha kufanya tafiti kuhusu mitaala na uwezo wa vyuo katika kufundisha taaluma ya sheria nchini ili marekebisho yatakatikayofanyika yawe na tija na manufaa mapana kwa taifa.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Baraza la Elimu ya Sheria linafanya ukaguzi wa Vyuo Vikuu vinavyotoa elimu ya Sheria nchini ili kusimamia ubora wa elimu ya Sheria nchini. Kupitia kaguzi hizo, mapendekezo yanatolewa ili kufanya maboresho katika maeneo mbalimbali ikiwemo miundombinu (majengo), idadi ya Walimu wanaofundisha katika Vyuo hivyo na sifa za Walimu wanaohitajika

kufundisha Vyuho Vikuu. Maeneo mengine yanayokaguliwa ni maktaba za Vyuho, kama kuna vitabu vya kutosha na vya kisasa, matumizi ya online kwa wanafunzi katika kutafuta vitabu kwa ajili ya kujisomea, namna ya utungaji wa mitihani ya Sheria kwa Wanafunzi, ofisi za Walimu Vyuoni na mabweni ya Wanafunzi. Aidha, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo imeendelea kufanya maboresho mbalimbali katika kuinua ubora wa utoaji wa mafunzo ya sheria ikiwemo kuhuisha mtaala wake ili uendana na mahitaji ya soko.

3.1.3.7 Utekelezaji kuhusu Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuiwezesha Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania ili iweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Katika mwaka wa fedha 2022/2023 Serikali ilitenga ukomo wa bajeti ya shilingi 3,154,329,000 kwa ajili ya utekelezaji wa majukumu ya tume na katika mwaka wa fedha 2023/2024 Serikali ilitenga ukomo wa bajeti ya shilingi 5,195,945,000 kwa ajili ya utekelezaji wa majukumu ya Tume. Serikali itaendelea kuongeza wigo wa bajeti kulingana na upatikanaji wa rasilimali fedha.

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2023/2024 Wizara kupitia Tume ya Kurekebisha Sheria inajenga Mfumo wa kielektroniki (Law

Reform Management Information System) utakaorahisisha utekelezaji wa majukumu ya Tume kidigitali. Aidha, Sheria ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Sura ya 171 katika Kifungu cha 10 kinaruhusu Tume kuazima wataalaam kutoka Taasisi mbalimbali kwa lengo la kutekeleza majukumu ya maboresho ya Sheria kwa ufanisi. Hivyo, Tume huazima au kushirikiana na wataalaam kutoka Taasisi mbalimbali ikiwemo vyuo vikuu na wadau wengine katika shughuli za utafiti. Tume itaendelea kushirikiana na wadau hao katika maboresho ya sheria mbalimbali.

3.1.3.8 Utekelezaji kuhusu Ucheleweshwaji wa uridhiaji wa Mikataba ya Kimataifa

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kushirikiana na Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki imeanza kufanyia kazi suala hili ambapo uchambuzi wa awali umebainisha kuwa hadi kufikia Mwezi Septemba 2023 jumla ya Mikataba 59 imesainiwa lakini bado haijaridhiwa. Mikataba hiyo inahusisha mikataba 15 ya SADC, 3 Umoja wa Afrika, na 41 Umoja wa Mataifa. Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imekuwa ikitoa ushauri ipasavyo kuhusu mikataba hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kwa kipindi cha mwaka 2022/23 jumla ya mikataba 13 ya kimataifa imesainiwa. Moja ya sababu za msingi ya kuchelewa kuridhiwa kwa Mikataba ya Kimataifa ni kutoa fursa kwa Serikali kufanya uchambuzi na tathimini ya kina kuhusu Mikataba husika baada ya kusainiwa ili kufahamu umuhimu na manufaa yake kwa nchi na kutoa fursa ya ushirikishwaji wa wadau husika.

Mheshimiwa Spika, napenda kulijulisha Bunge lako kwamba, Kamati imeridhishwa na namna ambavyo Serikali inatekeleza maoni na ushauri unaotolewa na Bunge.

SEHEMU YA NNE

4.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

4.1 Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, kufuatia utekelezaji wa majukumu ya Kamati, Mafanikio, Changamoto na yaliyobainika katika kipindi cha Februari, 2023 hadi Januari, 2024, Kamati ina maoni yafuatayo: -

- a) Suala la upungufu wa rasilimali watu limekuwa ni changamoto ya muda mrefu kwa baadhi ya Taasisi na hivyo kuathiri utendaji kazi wa Taasisi hizo, Wizara na Serikali kwa ujumla. Pamoja na kwamba Kamati inatambua juhudi za Serikali kuongeza idadi ya watumishi ili kutatua changamoto hii, kuna umuhimu pia kwa Serikali kuwa na mahitaji ya msingi hasa vifaa, vitendea kazi na miundombionu ya mazingira ya kazi vinaboreshwa pia.
- b) Kamati inapongeza Wizara na taasisi zake kwa kuendelea kutenga bajeti kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Hata hivyo, Kamati imebaini kwamba kwa baadhi ya Wizara na taasisi za Serikali hazina utamaduni wa kutenga fedha za kufanya ukarabati mdogo mdogo wa mara kwa mara kwa miradi hiyo. Kamati ina maoni kwamba, kwa kutotenga fedha kwa ajili ya ukarabati wa aina hiyo, miradi hiyo inaweza kuanza kupoteza ubora wake. Hivyo basi, ni vema Wizara na taasisi zake zikajenga utamaduni wa kutenga bajeti kwa ajili ya ukarabati wa namna hiyo.

4.2 Mapendekezo

4.2.1 Ofisi ya Rais – Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala bora

a) Udahili wa watu wenye ulemavu katika mfumo wa ajira nchini.

KWA KUWA Kamati imebaini kutokuwepo kwa miundombinu inayojitosheleza na taratibu rafiki kwa watu wenye ulemavu katika mchakato wa ajira nchini. Usaili wa watahiniwa walio wengi haujazingatia watu wenye uwoni hafifu na ukaaji wa muda mrefu kwenye foleni za usaili kwa watu wenye mahitaji maalum.

NA KWA KUWA Changamoto hiyo inawanyima fursa ya kushiriki kikamilifu na wakati mwingine kutokushiriki kabisa kwenye mchakato wa usaili wa ajira nchini.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali iboreshe miundombinu na taratibu zitakazo wawezesha watu wenye ulemavu kushiriki kikamilifu katika mchakato wa ajira bila vikwazo vyoyote.

b) **Utunzaji wa Historia za Viongozi wa Jadi na waasisi wa nchi yetu.**

KWA KUWA Tanzania ina historia pana na ya muda mrefu, historia hiyo imejengwa na matukio mbalimbali ambayo yameathiri maendeleo, utamaduni, uchumi na umoja wa kitaifa.

NA KWA KUWA Kumbukumbu za matukio ya Kihistoria zinaweza kupotea kutokana na sababu mbalimbali kama vile uharibifu wa nyaraka, mabadiliko ya teknolojia, mabadiliko ya tabia nchi, majanga ya asili na kutokuwepo kwa watu wenye kumbukumbu hizo. Vievile kumbukumbu za kihistoria zinaweza kupotoshwa na kufanywa kuwa hadithi za uwongo na kukosa urithi wa historia kwa vizazi vijavyo.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- i) Serikali ifanye jitihada za kukusanya na kuhifadhi kumbukumbu za tamaduni, Viongozi wa Jadai na kuhifadhi taarifa hizo kidigitali
- ii) Serikali ifanye kampeni maalum ya kuhamasisha Wananchi kuenzi utamaduni, historia na mchango wa waasisi wa Taifa yetu.

c) **Malimbikizo ya Madeni ya Mishahara kwa Watumishi**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa malimbikizo ya madeni ya mishahara kwa Watumishi wa umma hususan wale wanaopandishwa vyeo na wanaobadilishiwa muundo wa utumishi.

NA KWA KUWA Changamoto hiyo husababishwa na mifumo iliopo ya upandishwaji vyeo na mabadiliko ya kimuundo ya watumishi wa umma ambapo baadhi ya Waajiri huchelewa kuwasilisha taarifa za watumishi wanao stahili kupanda vyeo ama kubadilishiwa miuundo.

KWA HIVYO BASI Bunge linaazimia kwamba mifumo ya upandishaji vyeo na mabadiliko ya kimuundo kwa Watumishi iboreshwe ili iende sambamba na mabadiliko ya mishahara

d) **Wakala wa Ndege za Serikali kufanya ununuzi wa Ndege mpya kwa ajili ya Viongozi wa Kitaifa.**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa ndege tatu zinazowahudumia Viongozi wa Kitaifa, Ndege moja aina ya Gulfstream G550 inamuhudumia Mheshimiwa Rais wa

Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Ndege zingine Fokker F50 na Fokker 28 zinawahudumia Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Rais wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Makamu wa Kwanza na wa pili wa Rais wa Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na Viongozi wewngine wa Kitaifa.

NA KWA KUWA Kamati imebaini kuwa, ndege aina ya Fokker 28 ambayo ilinunuliwa mwaka 1978 ilitumika kuwahudumia Viongozi Wakuu wa Kitaifa hadi kufikia mwaka 2015. Ndege hiyo imefanya kazi ya kuwahudumia Viongozi wa Kitaifa kwa miaka 39, kwa sasa ndege ya Fokker F50 inaendelea kuhudumia Viongozi Wakuu wa Kitaifa isipokuwa Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania hali hii husababisha Wakala kutekeleza jukumu la kuwahudumia Viongozi kwa kuchelewa pindi zinapotokea safari za Viongozi wote kwa wakati mmoja.

KWA HIVYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali ione umuhimu wa kufanya ununuzi wa ndege zingine ili kuboresha utoaji huduma za usafiri wa anga kwa Viongozi Wakuu wa Kitaifa.

4.2.2 Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)

a) **Ongezeko la Matumizi ya dawa za kulevya**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba ipo changamoto ya ongezeko la matumizi ya dawa za kulevya nchini. Pamoja na jitihada nzuri zinazofanywa na Serikali, tafiti mbalimbali ikiwemo Ripoti ya dawa za kulevya ya Dunia ya mwaka 2021 inaonesha kumekuwa na ongezeko la matumizi na mauzo ya dawa za kulevya hasa katika tovuti za siri (dark web), tafiti hizo zinaonesha kuwa ongezeko hilo ni mara nne (4) Zaidi kwa mwaka 2020 ikilinganishwa na mwaka 2017. Aidha, idadi ya watumiaji wa dawa hizo wanakadiriwa kufikia milioni 200 hadi kufikia mwaka 2019 ambayo ni asilimia 4 ya watu wote duniani. Ongezeko la utumiaji wa dawa za kulevya ni asilimia 18 katika kipindi cha miaka 10 iliyopita.

NA KWA KUWA Changamoto ya ongezeko la watumiaji wa dawa za kulevya katika jamii lina athari nyingi hasi ambazo zinaweza kuathiri afya, kuongezeka kwa uhalifu na kuvuruga maendeleo ya nchi.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- i) Kuhakikisha elimu ya madhara ya dawa za kulevya inaendelea kutolewa husasani kwenye mashule, vyuo vya elimu ya juu na programu za (redio, televisheni na mitandao ya kijamii).
- ii) Kampeni za uhamasishaji wa kupinga matumizi ya dawa za kulevya kuanzia ngazi za vitongoji, vijiji, mitaa, tarafa, wilaya, mikoa na taifa.
- iii) Kuongeza vituo vya matibabu na msaada wa kisaikolojia kwa waraibu wa dawa za kulevya.
- iv) Kuimarisha udhibiti wa uingizwaji wa dawa za kulevya nchini kwa kutumia mifumo ya kisasa (*Cargo scanners*).

b) Uendeshaji wa mashauri ya Dawa za Kulevya

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba katika mashauri 1,158 ya dawa za kulevya yaliofunguliwa kwenye Mahakama mbalimbali nchini, mashauri 64 pekee ndio yaliomalizika hadi sasa.

NA KWA KUWA Ucheleweshwaji wa mashauri ya dawa za kulevya unapelekea kupungua kwa Imani kwenye mfumo wa haki jinai, kuendelea kwa biashara haramu na kuathiri juhudi za kupambana na dawa za kulevya.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba:-

- ii) Kuanzisha divisheni maalum ya kimahakama ya kushughulikia mashauri ya dawa za kulevya.
- iii) Kuwajengea uwezo watumishi na watendaji wa Mahakama kwa kuwapa mafunzo maalum ya uendeshaji wa mashauri yanayohusu dawa za kulevya kwenye mitandao (*dark web*).

4.2.3 Wizara ya Katiba na Sheria

a) Ukarabati wa Majengo na Mindombinu ya Mahakama za Mwanzo

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Mahakama ya Tanzania imefanya maboresho makubwa ya matumizi ya TEHAMA kwenye uendeshaji na usajili wa mashauri kwenye Mahakama za Wilaya, Mahakama za Hakimu Mkazi, Mahakama Kuu na Mahakama za Rufani.

NA KWA KUWA Mahakama za mwanzo kwa sehemu kubwa zinawahudumia Wananchi walio wengi zaidi na kwamba Mahakama za Juu yake ni Mahakama za Rufa kwa Mahakama ya Mwanzo. Kamati imebaini kuwa Mahakama za mwanzo zinamapungufu makubwa kwenye ubora wa majengo kwani majengo mengi ni chakavu sana na maeneo

mengine Mahakama hizo zimekodi majengo ya Halmashauri pamoja na kwamba majengo mengi ya Mahakama za mwanzo hayana miundombinu kama vile umeme na vifaa vya TEHAMA.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba

- i) Majengo ya Mahakama ya Mwanzo yaboreshwe kwa kufanyiwa ukarabati unaostahili.
- ii) Serikali ijenge majengo ya Mahakama za mwanzo kwenye maeneo ambayo hayana Mahakama za mwanzo.
- iii) Serikali ihakikishe Mahakama za mwanzo zinakuwa na Miundombinu za TEHAMA zitakazoweza Mahakama hizo kutoa huduma za TEHAMA kama ilivyo kwenye Mahakama zingine.

b) **Serikali iwaongeze Majukumu Wanasheria wa Halmashauri kutoa huduma za Msaada wa Kisheria kwa Wananchi**

KWA KUWA Serikali imefanya jitihada kubwa ya kutoa huduma za msaada wa Kisheria kwa Wananchi wasio na uwezo wa kupata msaada wa Kisheria kutoka kwa Mawakili kupitia mradi wa Mama Samia Legal Aid Campaign

NA KWA KUWA Watoa msaada wa Kisheria (Para – Legals) hawapatikani katika Wilaya zote Tanzania

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba Serikali iwaongeze Jukumu Wanasheria wa Halmashauri kutoa msaada wa Kisheria kwa Wananchi kwenye baadhi ya maeneo yasio na Watoa huduma wa msaada wa Kisheria (Para legals)

c) **Serikali iwajengee Uwezo Taasisi zinazohusika na Mfumo wa Haki Jinai**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwa Taasisi za mfumo wa Haki Jinai kama vile Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali zina upungufu mkubwa wa ikama ya Watumishi na Miundombinu ya Utendaji wa Kazi kama vile vifaa vya TEHAMA, magari na Ofisi.

NA KWA KUWA Changamoto hii husababisha Ofisi hizo kutotekeleza majukumu yao kwa ufanisi unaotegemewa na kupelekea huduma zisizoridhishwa kwa Wananchi.

KWA HIYO BASI Bunge linaazimia kwamba:-

- i) Serikali itenge Bajeti itakayo boresha Miundombinu ya Taasisi hizo ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao; na
- ii) Serikali iajiri Watumishi wa Kutosha kwenye Taasisi hizo kwa kuzingatia ikama ya Taasisi.

SEHEMU YA TANO

5.0 HITIMISHO

5.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine napenda kukupongeza kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa 31 wa Muungano wa Mabunge Duniani (IPU) na kuwa Mwanamke wa kwanza kutoka Barani Afrika kushika wadhifa huo. Kamati inakuahidi kuendelea kukupa ushirikiano na tunakuombea kila kila la kheri katika utekelezaji bora wa majukumu yako. Aidha, namshukuru na kumpongeza Naibu Spika pamoja na Wenyeviti wote wa Bunge kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati hii kwa muda wote.

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia fursa hii kuwashukuru kwa dhati kabisa Wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kwa ushirikiano wao wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua kwa majina yao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb. - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Florent Laurent Kyombo Mb. – **Makamu Mwenyekiti**
3. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb - **Mjumbe**
4. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb - **Mjumbe**

5. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb – **Mjumbe**
6. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb – **Mjumbe**
7. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb – **Mjumbe**
8. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb – **Mjumbe**
9. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb – **Mjumbe**
10. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb – **Mjumbe**
11. Mhe. Dkt. Alice Karungi Kaijage, Mb – **Mjumbe**
12. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb – **Mjumbe**
13. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb – **Mjumbe**
14. Mhe. Abeid Ighondo Ramadhani, Mb – **Mjumbe**
15. Mhe. Omar Issa Kombo, Mb – **Mjumbe**
16. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb – **Mjumbe**
17. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb – **Mjumbe**
18. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb – **Mjumbe**
19. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb – **Mjumbe**
20. Mhe. Seif Khamis Said Gulamali, Mb – **Mjumbe**
21. Mhe. Aziza Sleyum Ally, Mb – **Mjumbe**

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa, niwashukuru viongozi wote wa Mhimili waMh Utendaji (*The Executive*) kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati hii katika kutekeleza majukumu yake. Kwa kipekee, naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. George Huruma Mkuchika, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais**
2. Mhe. Jenista Joakim Mhagama, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
3. Mhe. George Boniface Simbachawene, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
4. Mhe. Dkt. Selemani Said Jafo, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)**
5. Mhe. Dkt. Balozzi Pindi Hazara Chana, Mb. – **Waziri wa Katiba na Sheria**
6. Mh. Prof Kitila Alexander Mkumbo, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (Mipango na Uwekezaji)**
7. Mhe. Jaji Dkt. Eliezer Mbuki Feleshi, Mb. – **Mwanasheria Mkuu wa Serikali**
8. Mhe. Ummy Hamisi Nderiananga, Mb. – **Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
9. Mhe. Ridhiwan Kikwete, Mb. – **Naibu Waziri Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
10. Mhe. Khamis Hamza Khamis, Mb. - **Naibu Waziri, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano na Mazingira)**

Mheshimiwa Spika, vile vile niwashukuru Watendaji wote wa Mhimili wa Utendaji (*The Executive*) na Mhimili wa

Mahakama (*The Judiciary*) kwa ushirikiano walioipatia Kamati. Kwa niaba yao wote naomba niwatambue viongozi wao kama ifuatavyo: -

1. Dkt. Jim James Yonazi – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
2. Ndg. Juma Selemani Mkomi – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (Menejimenti, ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora)**
3. Ndg. Mary Ngelela Maganga – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano na Mazingira)**
4. Ndg. Mary Gabriel Makondo – **Katibu Mkuu, Wizara ya Katiba na Sheria**
5. Dkt. Tausi Mbaga Kida – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Rais (Mipango na Uwekezaji)**
6. Prof. Elisante Ole Gabriel – **Mtendaji Mkuu wa Mahakama**

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru Watumishi wote wa Bunge chini ya uonghozi thabiti wa Katibu wa Bunge **Ndg. Nene J. Mwiambi, ndc** na kwa upekee Sekretarieti ya kamati kwa Uratibu wa Shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

5.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naliomba Bunge lako sasa liipokee na kuijadili Taarifa hii na hatimaye kukubali maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb.

MWENYEKITI
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UTAWALA, KATIBA NA SHERIA

13 Februari, 2024